

ZHRNUTIE

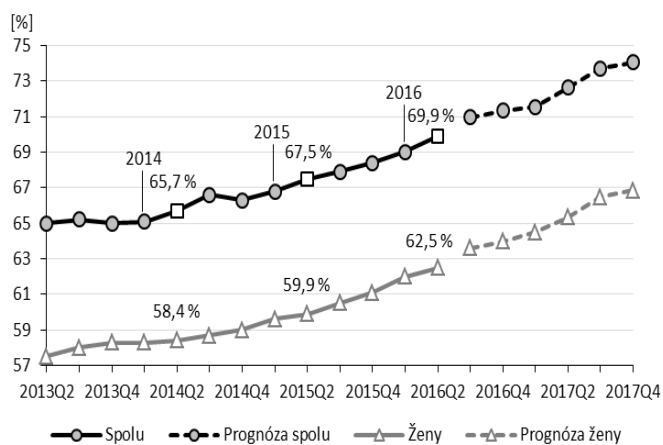
1. Vývoj trhu práce v kľúčových ukazovateľoch

Veronika Hvozdiková – Ivana Studená

Slovenský trh práce zaznamenal v agregátnych indikátoroch v roku 2015 a v prevažnej časti roka 2016 pozitívny vývoj. Tento pozitívny trend bol očakávaný (Lubyová, Štefánik et al., 2015), ale jeho potvrdenie prinieslo v roku 2016 úľavu po niekoľkých rokoch útlmu a po dlho očakávanom oživení trhu práce, ktorý nastúpil až v roku 2014. V roku 2016 miera nezamestnanosti dokonca prekonalala psychologickú „predkrízovú“ hranicu z roku 2008, keď miera nezamestnanosti v treťom štvrtroku 2016 klesla pod dvojmiestnu úroveň, na 9,5 %. Pozitívny trend v celkovom smerovaní trhu práce je prognózovaný aj na roky 2016 a 2017 (graf 1.1).

Graf 1.1

Vývoj miery zamestnanosti (%) a prognóza

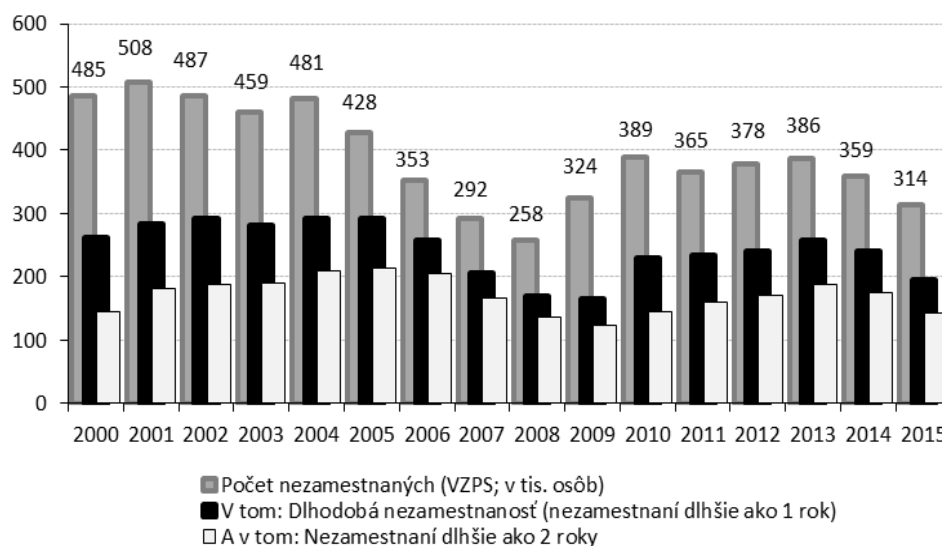
V rámci dosahovania cieľov Stratégie 2020 sa väčšina krajín EÚ v agregátnych indikátoroch iba priblížila ku predkrízovým hodnotám z roku 2008, podobne ako Slovensko. Je zrejmé, že Slovensko ako aj

ostatné krajiny stále zaostávajú v dosahovaní cieľov Stratégie 2020, keďže obdobie, v ktorom by bolo potrebné dosiahnuť výrazné zlepšenie v miere zamestnanosti a iných ukazovateľoch, sa skrátilo na zostávajúce štyri roky.

Pozitívne smerovanie trhu práce na Slovensku je v súlade s celkovým zlepšením európskeho trhu práce. V kontexte porovnania kvality výkonu slovenského trhu práce sa však pozícia Slovenska voči ostatným členským štátom výrazne nezlepšila. To znamená, že Slovensko sa zásadnejšie neposunulo v problematických oblastiach trhu práce v porovnaní s ostatnými krajinami EÚ. Postavenie niektorých zraniteľných skupín s ohľadom na zamestnateľnosť ostáva najpálčivejším problémom slovenského trhu práce. To dokumentuje napríklad vysoký podiel dlhodobo nezamestnaných na celkovej nezamestnanosti (graf 1.2).

G r a f 1.2

Celková a dlhodobá nezamestnanosť (počet nezamestnaných; v tis. osôb)

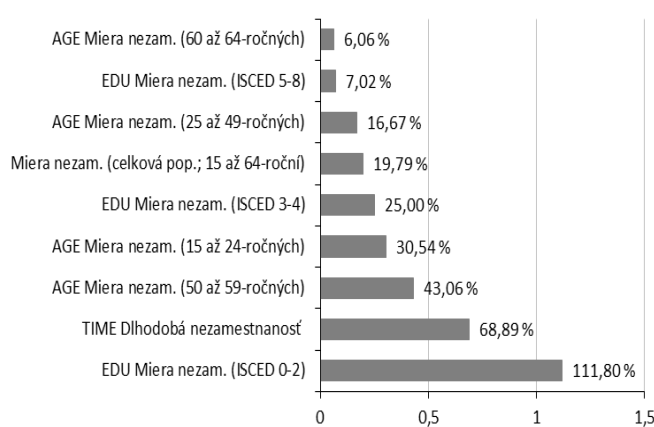

Najväčším problémom pri zaradení na trh práce čelia nezamestnaní s nízkou úrovňou vzdelania. Slovensko je v miere nezamestnanosti osôb s najnižším stupňom vzdelania dlhodobo na čele krajín EÚ. Miera nezamestnanosti ľudí s nízkym vzdelaním (36,6 % v roku 2015) ostáva viac ako dvojnásobne vyššia v porovnaní s priemerom krajín EÚ pre túto skupinu (17,4 % v roku 2015). Počet ľudí s nižším než stredoškolským vzdelaním je na Slovensku menší v porovnaní s ostatnými krajinami EÚ (vo vzdelanostnej štruktúre obyvateľstva malo 85,4 % stredoškolské vzdelanie, čo je tretia najväčšia hodnota medzi krajinami EÚ), čo však neznižuje spoločenskú závažnosť problému nezamestnanosti osôb s nižším

vzdelaním. Porovnanie mier nezamestnanosti v jednotlivých skupinách podľa veku, stupňa vzdelania a miery dlhodobej nezamestnanosti s priemerom krajín EÚ (graf 1.3) poukazuje aj na malý pokrok v zlepšovaní vyhliadok dlhodobo nezamestnaných.

G r a f 1.3

Odchýlka v miere nezamestnanosti vo vybraných skupinách v SR od priemeru krajín EÚ v danej skupine (v %)

Stále znepokojivá je pomerne vysoká miera nezamestnanosti mladých ľudí v porovnaní s inými krajinami EÚ. Miera nezamestnanosti 15 – 24-ročných síce klesla v roku 2015 na 26,5 %, teda o 3,2 percentuálneho bodu,

to je však stále výrazne nad priemerom EÚ (20,4 % v 2015). Iniciatíva Európskej komisie „Záruka pre mladých“ uvedená do praxe v roku 2013, ktorú Slovensko začalo realizovať v roku 2014, predstavuje hlavnú schému opatrení pre zlepšenie vyhliadok mladých ľudí na získanie dobrého zamestnania alebo ďalšieho vzdelávania. Niektoré opatrenia boli na Slovensku realizované už v predošlých rokoch a do „Záruky pre mladých“ boli v roku 2014 zaradené, ako je tomu v prípade programu Absolventská prax (od roku 2004). Vyhodnotenia týchto opatrení budú vyžadovať dlhšie časové obdobie ich implementácie. Avšak z rozsiahlej literatúry venovanej hodnoteniam aktívnych opatrení na trhu práce vieme, že opatrenia, ktoré sú finančne nenáročné a doba ich trvania pre účastníkov je kratšia, majú pozitívny dopad na účastníkov, čo naznačuje aj vyhodnotenie Absolventskej praxe v ďalšej časti tejto publikácie.

Podľa agregátnych štatistík je teda formálne vzdelanie stále pozitívnym faktorom, ktorý zvyšuje pravdepodobnosť získania zamestnania. Zároveň nemôžeme vylúčiť, že dochádza ku vytlačaniu nižšie kvalifikovaných z ich pracovných príležitostí, teda že uchádzači s vyšším stupňom vzdelania

prijímajú pracovné miesta, na ktoré by stačil nižší stupeň vzdelania. Ďalšou oblasťou, ktorá vyžaduje pozornosť, je nezamestnanosť vyšších vekových kategórií. Jednou z ďalších možností ako adresne zlepšovať vyhlídky skupín s problematickou zamestnateľnosťou je, v súlade so Stratégiou 2020, väčší dôraz na nástroje pre podporu rozvoja zručností v rámci stratégie celoživotného vzdelávania. Je zrejmé, že trh práce kladie čoraz väčšie nároky na rozvoj zručností v rôznych obdobiach pracovného života. Preto je dôležité hľadať riešenia pre podporu autentického rozvoja zručností a kvalifikácií pre celé spektrum generácií ako aj pre riešenie špecifických problémov jednotlivcov, ktorí potrebujú nájsť uplatnenie na trhu práce.

2. Strednodobá prognóza slovenského trhu práce s dôrazom na zmeny povolania

Ivan Lichner – Tomáš Miklošovič – Marek Radvanský – Miroslav Štefánik

Prognóza vývoja na slovenskom trhu práce bola vytvorená kombináciou makroekonomického modelu všeobecnej rovnováhy v ekonomike a mikrosimulačného modelu štruktúry ponukovej strany slovenského trhu práce. Pri relatívne konzervatívnych očakávaniach budúceho makroekonomického vývoja model prognózuje vývoj zamestnanosti v 18 sektoroch, pre 3 kvalifikačné stupne (definované na základe povolania), počas rokov 2016 až 2025. Pri prognózovaní budúcej potreby pracovnej sily rozlišujeme dva typy dopytu po práci:

Expanzný dopyt – vyplývajúci z nárastu alebo poklesu celkovej zamestnanosti v sektore, zo vzniku alebo zániku pracovných pozícií.

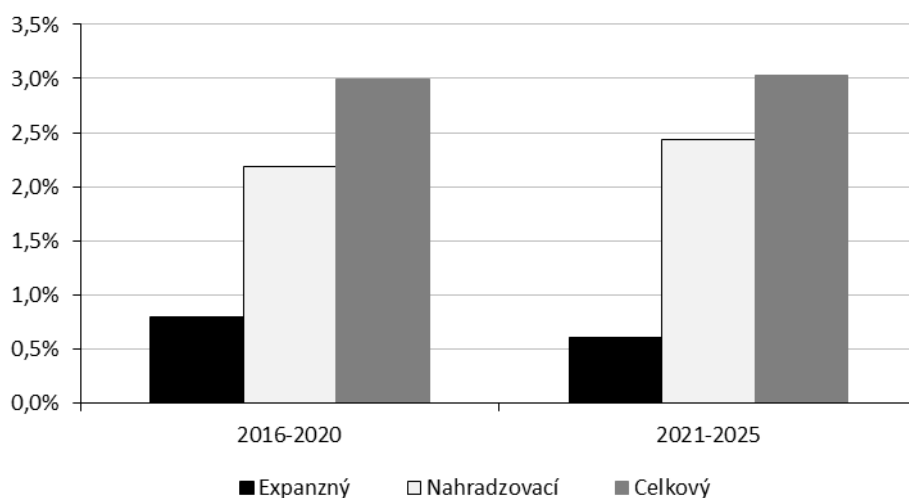
Nahradzovací dopyt – vznikajúci pri odchode pracovníka z existujúcej pracovnej pozície do dôchodku, invalidity alebo v dôsledku úmrtia.

Prognóza očakáva pozitívne hodnoty expanzného dopytu počas celého prognózovaného obdobia, pričom po roku 2020 je očakávaný jeho mierny pokles. Počas rokov 2016 – 2020 bude v priemere vytvorená dodatočná zamestnanosť na úrovni približne 0,8 % ročne, v období 2021 – 2025 priemerný dopyt po práci spôsobený ekonomickým rastom SR klesne pod 0,6 % ročne. Očakávaný expanzný dopyt bude však iba zlomkom očakávaného

nahrádzovacieho dopytu, ktorý bude naopak s postupom času narastať. Do roku 2020 očakávame priemernú medziročnú potrebu nahradenia 2,2 % zamestnaných, v období 2021 – 2025 očakávame nárast na úrovni okolo 2,4 % z celkovej zamestnanosti.

G r a f 2.1

Expanzný, nahrádzovací a celkový dopyt po práci ako podiel na celkovej zamestnanosti (ročný priemer)

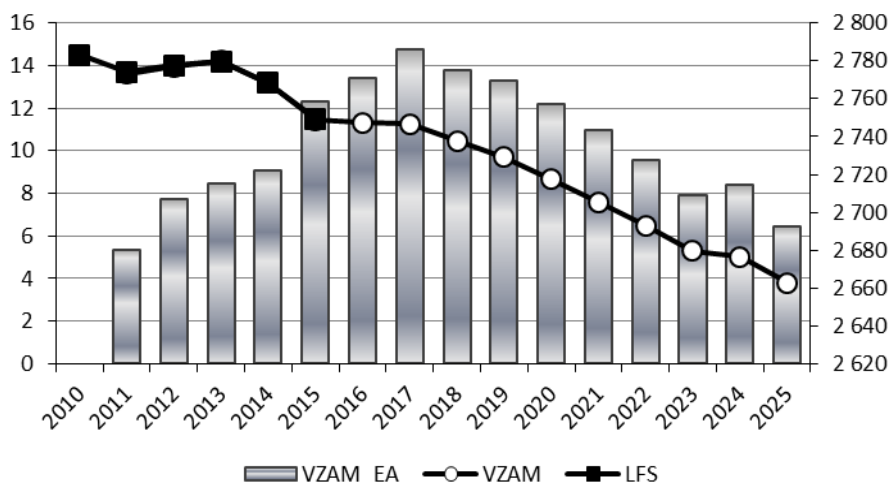

Ak vezmeme do úvahy oba, expanzný aj nahrádzovací dopyt, medziročne bude slovenský trh práce potrebovať obsadiť voľné pracovné miesta na úrovni približne troch percent existujúcej zamestnanosti. To predstavuje viac ako 70 tisíc pracovníkov, čo je podstatne viac ako očakávaný medziročný prítok absolventov škôl. Tento rozdiel bude potrebné nahradiť z iných zdrojov. V horizonte desiatich rokov to bude možné jednak z radov nezamestnaných, zvyšovaním miery ekonomickej aktivity alebo migráciou. V dlhodobom horizonte by bolo udržateľným riešením zvýšenie pôrodnosti. S najväčšou pravdepodobnosťou však trend poklesu ekonomicky aktívneho obyvateľstva nebude dostatočne kompenzovaný a ďalší rast ekonomiky bude z dlhodobého hľadiska výrazne limitovaný ponukou práce, teda nedostatkom voľných pracovníkov.

Za predpokladu, že by bol očakávaný dopyt saturovaný nezamestnanými, by bolo možné očakávať pokles miery nezamestnanosti tempom, ako ho indikuje graf 2.2.

Graf 2.2

Očakávaný vývoj miery nezamestnanosti v rámci scenára neobmedzeného zamestnávania (ľavá os) a počtu ekonomicky aktívneho obyvateľstva (pravá os)

Graf 2.2 zobrazuje vývoj miery nezamestnanosti v hypotetickom scenári, kde zamestnávateľia obsadzujú voľné pracovné pozície bez ohľadu na kvalifikáciu uchádzačov. V modelovom scenári tak nedochádza ku kvalifikačnému nesúladu a voľné pracovné miesta sú obsadzované najmä nezamestnanými. V takejto situácii by miera nezamestnanosti rýchlo klesala, ako dôsledok poklesu ponuky práce. Takýto vývoj je v skutočnosti málo reálny, najmä pre nevhodnú kvalifikačnú štruktúru súčasných nezamestnaných, vysoký podiel dlhodobo nezamestnaných, nízku dostupnosť nástrojov aktívnych opatrení trhu práce, či slabšiu účasť na celoživotnom vzdelávaní.

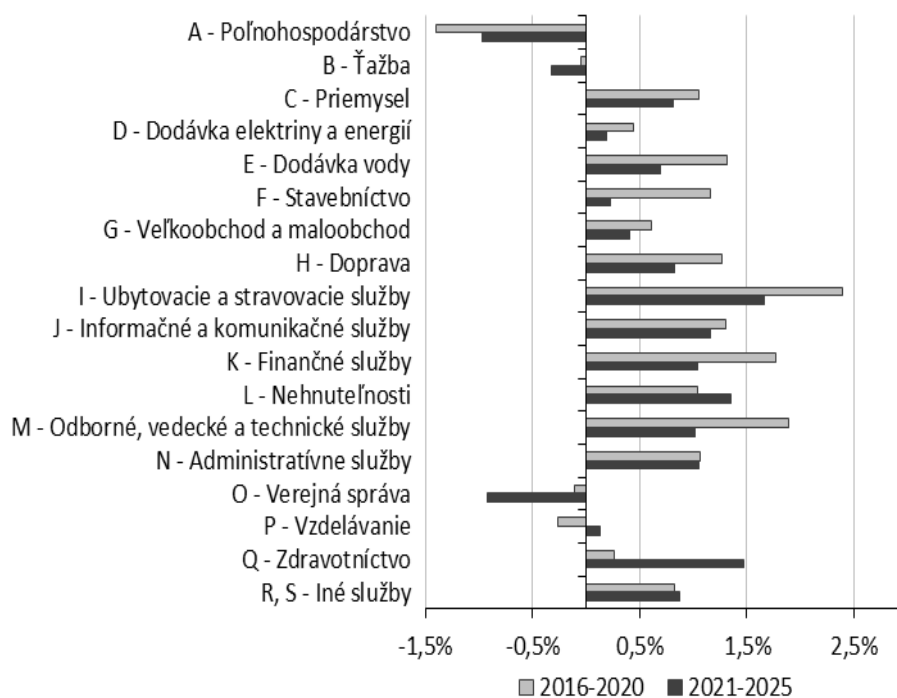
Expanzný a nahradzovací dopyt sa výrazne líšia, ak sledujeme jednotlivé sektory ekonomickej činnosti. Napríklad v poľnohospodárstve prognóza indikuje negatívny expanzný dopyt (zamestnanosť v sektore sa bude v absolútnom vyjadrení zmenšovať), ale zároveň je možné očakávať jeden z najvyšších nahradzovacích dopytov hlavne vzhľadom na vysoký podiel starších zamestnancov v sektore. V konečnom dôsledku tak bude poľnohospodárstvo naďalej absorbovať absolventov poľnohospodárskych odborov, aj napriek celkovému poklesu zamestnanosti v tomto sektore. Opačným príkladom je sektor informačných technológií, kde je nahradzovací

dopyt jeden z najnižších, čo je dôsledkom relatívne mladšej vekovej štruktúry zamestnancov v tomto sektore. Napriek tomu je tu expanzný dopyt relatívne vyšší, keď sa v priemere očakáva viac ako jednopercenčný nárast zamestnanosti ročne počas celého prognózovaného obdobia.

Pri pohľade na trh práce ako celok očakávame pozitívne nárasty počtu pracovných pozícií, ktoré po roku 2020 mierne poklesnú. Podstatne väčšiu časť dopytu po práci však bude predstavovať nahrádzanie súčasných pracovníkov v už existujúcich pozíciách.

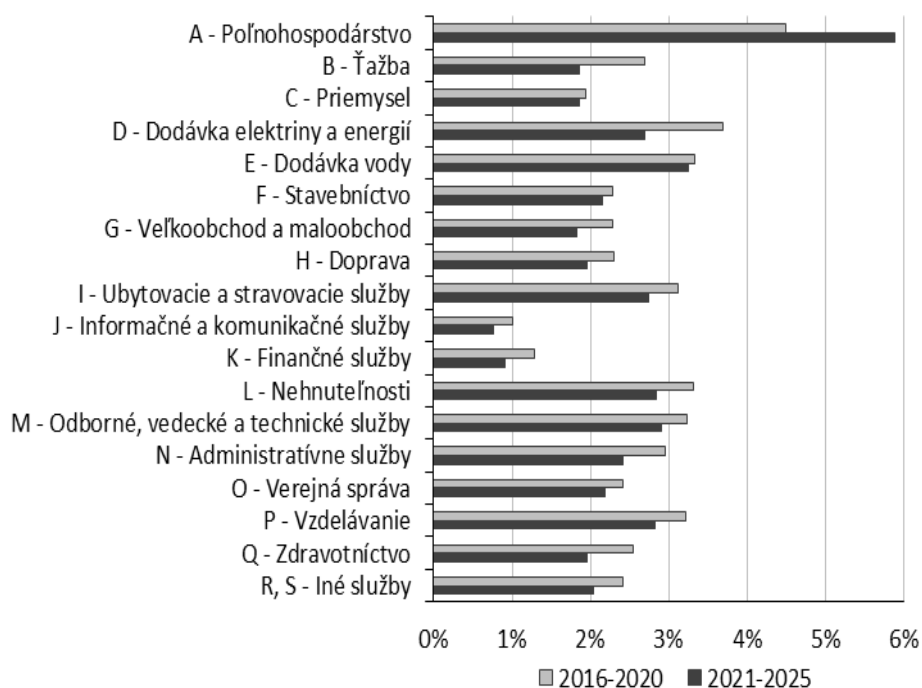
G r a f 2.3

Expanzný dopyt podľa sektorov ekonomickej činnosti, priemerná medziročná zmena ako % z celkovej zamestnanosti v predchádzajúcom roku

Graf 2.4

Nahradzovací dopyt podľa sektorov ekonomickej činnosti, priemerná medziročná zmena ako % z celkovej zamestnanosti v predchádzajúcom roku

3. Beveridžova krivka, dynamika trhu práce a krátkodobá prognóza indikátorov trhu práce

Eva Rublíková – Martina Lubyová

V tretej kapitole analyzujeme empirický vzťah medzi nezamestnanosťou a voľnými pracovnými miestami na Slovensku, ktorý je z literatúry známy ako Beveridžova krivka (*Beveridge curve*). Zaoberáme sa časovým obdobím rokov 2001 až 2016, ktoré bolo charakteristické dvomi konjunktúrami, prerušené obdobím ekonomickej krízy. Na trhu práce sa tieto obdobia premietli počas rokov 2001 – 2007 a 2012 – 2016, kedy rástli počty voľných pracovných miest a nezamestnanosť klesala. Vývoj nezamestnanosti reagoval na vývoj pracovných miest s oneskorením až o 8 mesiacov. Krízové obdobie sa teda na trhu práce prejavilo najmä počas rokov 2008 až 2013, čo je v súlade so zisteniami MOP, že efekty krízy sa na trhu práce prejavujú o 3 až 4 roky dlhšie než v reálnej ekonomike.

Oživenie trhu práce nastalo až počas uplynulých dvoch rokov, keď začali rásť počty voľných pracovných miest a nezamestnanosť výraznejšie poklesla ku hranici 10 %. Rok 2015 bol unikátny tým, že firmy ponúkali výrazne viac voľných pracovných miest (takmer trikrát viac než v predchádzajúcom roku). Beveridžova krivka však sa po prekonaní krízy po roku 2009 posunula smerom, ktorý naznačuje nižšiu efektívnosť zlad'ovacieho procesu na trhu práce. Tvar krivky po roku 2009 naznačuje nižšiu elasticitu miery nezamestnanosti voči miere voľných pracovných miest než v predchádzajúcich obdobiach.

Analýzou dynamiky nezamestnaných a voľných pracovných miest sme ukázali, že nástupy krízy na trh práce bolo možné predpovedať aj z meniacej sa dynamiky tokov (prírastkov a úbytkov) nezamestnaných a voľných pracovných miest.

Pomocou tzv. zlad'ovacej funkcie (*matching function*) sme skúmali vzťah miery úbytkov z nezamestnanosti a miery voľných pracovných miest v SR. Analýza sezónne ošetrovaných časových radov tokov po aplikácii Hodrick-Prescottovho filtra ukázala, že dlhodobá elasticita (za celé skúmané obdobie 2001 – 2016) miery úbytkov z nezamestnanosti voči miere voľných pracovných miest je približne 0,2 (táto hodnota je menšia než napríklad hodnota 0,3, ktorú získal Pissarides (1986), avšak jeho odhady zahŕňali len mužskú populáciu). Podobne nízku citlivosť voči miere voľných pracovných miest má aj miera prítokov do nezamestnanosti. Slovenský odhad elasticity, aj keď je pomerne nízky, sa teda nevymyká bežným hodnotám.

Zlad'ovacia funkcia v SR však vykazovala počas skúmaného obdobia 2001 – 2016 negatívny časový trend, t. j. efektívnosť zlad'ovacieho procesu medzi nezamestnanými a voľnými pracovnými miestami dlhodobo klesala. Tento negatívny trend môže súvisieť so zvýšenou rigiditou trhu práce (napr. v dôsledku zvýšenej pracovnoprávnej ochrany zamestnancov) a s narastajúcimi štrukturálnymi problémami (dlhodobá nezamestnanosť, nesúlady charakteristík dopytu a ponuky práce). Dĺžka trvania nezamestnanosti za celé skúmané obdobie dosahovala v priemere 1 rok.

V závere kapitoly poskytujeme krátkodobé prognózy vývoja trhu práce v SR založené na Box-Jenkinsovej transformácii časových radov a využití

ARIMA modelov (ktoré sa ukázali ako optimálne na základe diagnostiky autokorelačných funkcií). Tieto prognózy naznačujú, že pozitívny vývoj slovenského trhu práce bude začiatkom roku 2017 pokračovať.

Ďalší pokles miery nezamestnanosti však môže byť zbrzdený existenciou veľkého jadra dlhodobo nezamestnaných. Ďalšie úspechy pri znižovaní miery nezamestnanosti budú teda v budúcnosti čoraz viac závisieť ani nie tak od počtu voľných pracovných miest, ale najmä od riešenia štrukturálnych problémov – najmä dlhodobej nezamestnanosti a efektívnosti pri zamestnávaní konkrétnych ťažko umiestniteľných skupín – napríklad ľudí s nízkym stupňom vzdelania ISCED 0-2 (ktorých miera zamestnanosti je u nás najnižšia v celej EÚ), znižovania nezamestnanosti v tzv. najmenej rozvinutých okresoch Slovenska a pod.

4. Dlhodobé efekty Absolventskej praxe

Miroslav Štefánik – Katarína Karasová – Ivana Studená

Absolventská prax (AP), poskytovaná podľa §51 zákona č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, patrí medzi najstaršie spomedzi poskytovaných opatrení aktívnej politiky trhu práce na Slovensku. Relatívne nedávno sa dostala do koša opatrení „Záruky pre mladých“, kde sa ocitla s podstatne sofistikovanejšími, ale aj nákladnejšími opatreniami. Viacero slovenských štúdií sledujúcich účinnosť AP poukazuje na, síce malý, ale pozitívny príspevok k zamestnanosti tých, ktorí AP absolvovali (Harvan, 2011; Štefánik et. al., 2014; Bořík et. al., 2015). Nízka nákladnosť AP, v kombinácii s pozitívnym účinkom na zamestnanosť, z nej robí jedno z najatraktívnejších opatrení aktívnej politiky trhu práce na Slovensku. Existujúce štúdie sledujú účinnosť opatrenia v horizonte do dvoch rokov. V rámci tejto štúdie sme sa zamerali na efekty AP v dlhodobom horizonte, až do päť a pol roka po ukončení účasti na opatrení. Zároveň si kladieme otázku, aká je optimálna dĺžka účasti na AP.

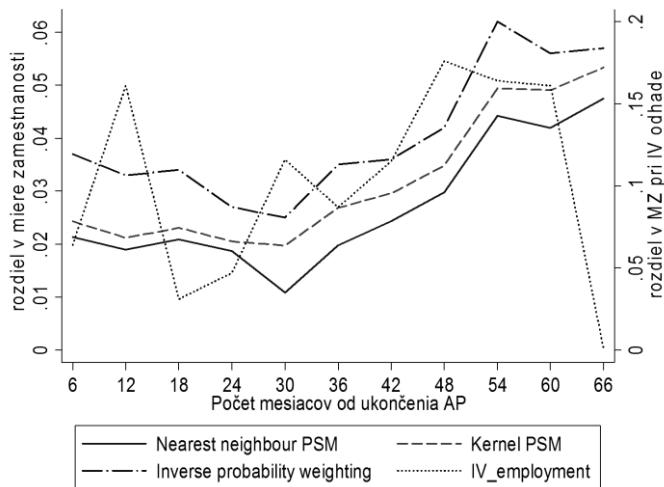
Sledujeme výsledky účastníkov AP z obdobia rokov 2007 a 2008. Počas tohto obdobia bola AP poskytovaná uchádzačom o zamestnanie (UoZ) do 25 rokov. Na základe písomnej dohody medzi absolventom školy

a úradom práce, sociálnych vecí a rodiny a na základe uzatvorenej písomnej dohody medzi úradom práce, sociálnych vecí a rodiny a zamestnávateľom, účastníci AP vykonávali absolventskú prax u zamestnávateľa 20 hodín týždenne, za ktorú im úrad práce, sociálnych vecí a rodiny poskytoval príspevok na vykonávanie absolventskej praxe (do 30. 4. 2008 vo výške 56 eur mesačne).

Účelom AP je poskytnúť absolventom škôl kontakt s pracoviskom a možnosť zbierať prvé pracovné skúsenosti. Tento typ opatrení je v krajinách EÚ bežný. Vďaka tomu je dostupná široká paleta štúdií vyhodnocujúcich účinnosť porovnateľných opatrení. Vďaka skúsenostiam zo zahraničia môžeme očakávať zvýšenú účinnosť tohto opatrenia v horizonte dlhšom ako dva roky.

G r a f 4.1

Účinnosť Absolventskej praxe z hľadiska zamestnanosti účastníkov

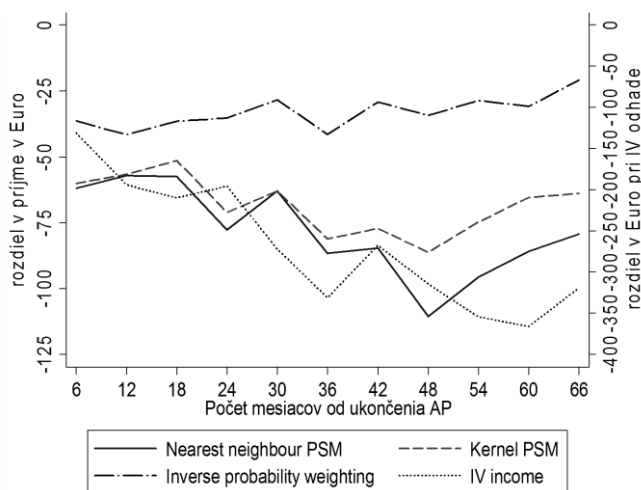

Pre kvantifikáciu účinnosti AP sme sledovali zamestnanosť a príjem účastníkov AP počas 66 mesiacov od ukončenia ich účasti na AP. Výsledky pozorované pre účastníkov sme vyhodnocovali štyrmi rôznymi technikami kontrafaktuálneho vy-

hodnotenia účinnosti. Výsledky všetkých použitých metód sa zhodujú v základných zisteniach. Účasť na AP zvyšuje šancu účastníkov zamestnať sa v období po absolvovaní AP. Zároveň môžeme pozorovať negatívny príjmový efekt AP, keď príjem účastníkov AP je v priemere nižší ako príjem porovnateľnej skupiny absolventov bez účasti na AP.

Graf 4.2

Účinnosť Absolventskej praxe z hľadiska príjmu účastníkov

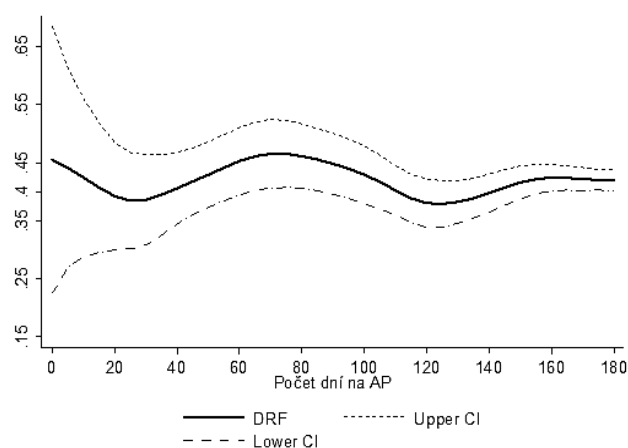

Účastníci AP, v dôsledku účasti na AP, sú ochotní nastúpiť na pracovné pozície s nižším ohodnotením, čo má pozitívny efekt na ich zamestnanosť. Tento rozdiel sa v prípade našej kohorty účastníkov prejaví výraznejšie po 30 mesiaci od ukončenia účasti na

AP. Zvýšenie účinnosti opatrenia môže byť spojené aj s externými faktormi, ako bol napríklad dopad celosvetovej ekonomickej krízy na slovenský trh práce.

Graf 4.3

Funkcia účinnosti na zamestnanosť (54 mesiacov po ukončení účasti na AP)

Pri otázke ideálnej dĺžky účasti na AP sme použili techniku *generalized propensity score matching*, pomocou ktorej je možné vykresliť funkciu účinnosti opatrenia v závislosti od dĺžky účasti na ňom. Maximum funkcie je možné pozorovať pri účasti

dľhjej 70 dní. Odhad tohto maxima je však málo spoľahlivý, dôvodom je menej pozorovaní a predčasné ukončenia z dôvodu nástupu do zamestnania.

Funkcia účinnosti však zostáva stabilná už od 160 dní účasti na opatrení. Toto naznačuje možný priestor pre experimentovanie so skracovaním dĺžky účasti na opatrení.

AP je klasickým a jednoduchým typom opatrenia aktívnej politiky trhu práce, ktorého účelom je poskytnúť možnosť získať pracovné skúsenosti pre absolventov škôl. Tento typ opatrení relatívne často prináša pozitívny efekt na zamestnanosť, čo dokumentujú viaceré skúsenosti zo zahraničia, aj Slovenska. Výhodou slovenskej verzie AP je jej nízka nákladnosť a relatívna dostupnosť. Kvantifikácie účinnosti z tejto štúdie by bolo užitočné konfrontovať s porovnateľnými kvantifikáciami účinnosti novších, sofistikovanejších a drahších, opatrení poskytovaných v rámci „Záruky pre mladých“ na Slovensku.

5. Mikrosimulácie zmien v garancii minimálneho sociálneho príjmu

Daniel Gerbery – Tomáš Miklošovič

V drvivej väčšine vyspelých krajín existuje verejne financovaná podpora ľudí ohrozených chudobou, depriváciou a sociálnym vylúčením. Najčastejšie ide o tzv. programy podpory minimálneho príjmu, ktoré sú určené pre domácnosti s nízkymi alebo absentujúcimi príjmami. V súvislosti so štrukturálnymi premenami na trhu práce sa z týchto pôvodne reziduálnych častí sociálnej ochrany stávajú dôležité súčasti stratégií sociálneho začlenenia.

Každý takýto systém v sebe nevyhnutne obsahuje napätie medzi dvoma cieľmi, ktoré by mal súčasne sledovať. Na jednej strane by program garancie minimálneho príjmu mal zabezpečovať takú úroveň príjmov, ktorá by – na minimálnej úrovni – umožnila akceptovateľný a dôstojný životný štandard, zabraňujúci vzniku sociálneho vylúčenia a deprivácie. Na druhej strane by mal pôsobiť motivujúco smerom k trhu práce – teda vytvárať také podmienky, ktoré nevytvárajú zbytočné bariéry pre hľadanie si pracovného uplatnenia. *Pomoc v hmotnej núdzi*, čo je systém podpory minimálneho príjmu na Slovensku, je dlhodobo typický tým, že uvedené dva aspekty sú v príkrej nerovnováhe. V centre pozornosti, a to dlhodobo, je otázka

demotivácie vytvárajanej sociálnymi transfermi pre chudobných, problém „štedrosti“ sociálnych dávok a neochoty pracovať či dokonca „závislosti na dávkach“. V tejto situácii je preto dôležité pozrieť sa aj na druhú stranu mince, a to na otázku adekvátnosti podpory chudobných domácností, ktorá je, až na pár výnimiek, dlhodobo mimo pozornosti verejnej politiky.

Kapitola prináša analýzu dopadov troch zmien v nastavení Pomoci v hmotnej núdzi, ktorá je založená na mikrosimuláciách v programe EUROMOD. EUROMOD je mikrosimulačný model obsahujúci podrobné informácie o parametroch sociálnej ochrany a daňových systémoch, ktorý pracuje s mikrodátami z EU SILC a ktorého hlavným výstupom sú zmeny v príjmoch domácností ako výsledky zmien v daniach a sociálnych transferoch. EUROMOD umožňuje získať štyri hlavné typy odhadov: odhady agregovaných efektov reforiem na rozpočet, odhady dopadov reforiem v oblasti chudoby a nerovností, či sociálneho začlenenia, odhady dopadov na rôzne sociálno-ekonomické skupiny a indikátory motivácie k práci.

Východiskom analýz je konštatovanie nízkej adekvátnosti príjmov garantovaných Pomocou v hmotnej núdzi, nízkou senzitivitou dávok na počet detí v rodine a chýbajúca flexibilita. Pozornosť sme zamerali na analýzu troch reforiem:

- zvýšenie súm dávky v hmotnej núdzi,
- zavedenie novej diferenciácie súm dávky v hmotnej núdzi (novej škály ekvivalencie),
- zaradenie 50 % rodičovského príspevku na zoznam príjmov, ktoré sa neberú do úvahy pri posudzovaní nárokov na pomoc v hmotnej núdzi.

Pri uvedených troch typoch zmien sme sledovali ich dopady na rozpočet (úroveň výdavkov), rozsah a štruktúru cieľovej populácie, výskyt príjmovej chudoby, príjmovej situácie na spodných priečkach príjmovej štruktúry, hĺbky príjmovej chudoby a príjmovej nerovnosti.

Výsledky analýz ukazujú, že zvýšenie súm dávky v hmotnej núdzi vedie k nárastu počtu poberateľov (a samozrejme k zvýšeniu výdavkov), čo je však kompenzované len slabým znížením príjmovej chudoby. Zvýšenie dávky o 5 eur by viedlo k poklesu chudoby len o 0,21 %. Zvýšenie dávky o 15 eur by znamenalo pokles príjmovej chudoby o 1,5 %. V prípade

zvýšenia sumy o 30 eur by sa chudoba na Slovensku znížila o 2 %. Túto relatívne slabú odozvu možno pripočítať aj konštrukcii indikátora „riziko príjmovej chudoby“, podľa ktorého sú za chudobných považované tie osoby, ktorých ekvivalentný disponibilný príjem je nižší než 60 % mediánového ekvivalentného príjmu. Silnejšie efekty možno sledovať z hľadiska takzvanej hĺbky chudoby – pri indikátore „relatívny prepád mediánu príjmov v riziku chudoby“ (*relative median at-risk-of-poverty gap*), ktorý vyjadruje rozdiel medzi mediánom príjmov osôb v riziku chudoby a hranicou chudoby. Ukazuje sa, že zvýšenie súm, a teda aj výdavkov, sa prejavuje vo výraznom znižovaní medzery medzi príjmami chudobných a hranicou chudoby. To isté možno pozorovať, ak v tomto vzťahu nahradíme hranicu chudoby, definovanú ako 60 % mediánu príjmu v krajine, životným minimom. Aj tu platí, že zvýšenie súm vedie k znižovaniu rozdielu medzi mediánom príjmov chudobných ľudí a hranicou chudoby (v tomto prípade životným minimom). Na druhej strane, dopad zvyšovania dávky v hmotnej núdzi na príjmovú nerovnosť je veľmi slabý. Reakcia na zmeny vo výške dávky v hmotnej núdzi sa mení podľa typu domácnosti. Nižšiu mieru senzitivity vykazujú domácnosti s vyšším počtom detí a jednorodičovské domácnosti. Vyššiu mieru senzitivity majú zase domácnosti s dvoma dospelými osobami a dvoma deťmi a bezdetné páry.

Druhá zmena, ktorej dopady sme skúmali, sa týkala spôsobu, akým sú diferencované sumy dávky v hmotnej núdzi. Pokúsili sme sa zistiť, čo by znamenalo, ak by sme na dávky v hmotnej núdzi aplikovali dve nové ekvivalenčné škály – tzv. starú OECD škálu a tzv. modifikovanú OECD škálu. Obe škály sú senzitívnejšie na počet detí v domácnosti. Znamená to, že (v porovnaní s existujúcim stavom) prítomnosť závislých detí má silnejšiu váhu. Ukázalo sa však, že ani jedna z testovaných škál nie je úplne vhodným kandidátom na kritérium, ktoré by malo slúžiť na diferenciaciu súm dávky v hmotnej núdzi. Ani v jednom prípade nedošlo k zásadnému a, čo je rovnako dôležité, všeobecnému zlepšeniu v oblasti príjmovej chudoby alebo nerovnosti. Pre prípadné úvahy o novej diferenciacii súm – čo je téma, ktorej sa slovenská verejná politika v najbližšej budúcnosti nevyhne – považujeme za užitočné začať s pohľadom na tzv. starú OECD škálu, ktorá vedie k akceptovateľnejším výsledkom.

Nakoniec, uľahčenie prístupu nízkopríjmových domácností poberajúcich rodičovský príspevok k pomoci v hmotnej núdzi – prostredníctvom zaradenia časti rodičovského príspevku do zoznamu príjmov, ktoré sa neberú do úvahy pri posudzovaní nárokov – vedie k zmiešaným výsledkom. Na jednej strane chýba všeobecný pozitívny trend, ktorý by legitimoval zvýšenie výdavkov a zvýšenie počtu poberateľov dávky v hmotnej núdzi. Na druhej strane sú tu určité typy domácností, pre ktoré by takýto krok znamenal signifikantné zlepšenie situácie.

6. *Pracujúca chudoba: Slovensko a stredná Európa*

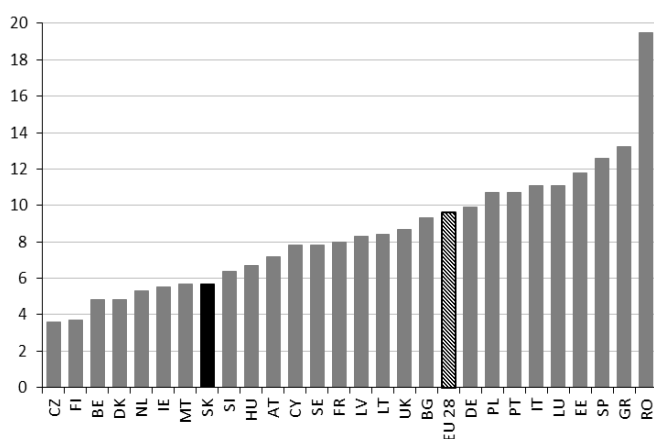
Pavol Baboš

Výskum *pracujúcej chudoby* patrí k relatívne málo rozvinutej oblasti výskumu na Slovensku, najmä pokiaľ ide o porovnanie so západnými krajinami EÚ. Jedným z dôvodov môže byť to, že výskum chudoby vo všeobecnosti na Slovensku zaostával za západnými krajinami, čo sa týka počtu výskumníkov a publikácií v danej oblasti. V období pred rokom 1989 bolo exaktné meranie a systematické skúmanie chudoby takmer, ak vôbec, nemožné (Džambazovič a Gerbery, 2004). V 90. rokoch sa objavili prvé štúdie zamerané na problém chudoby, reprezentované najmä prípadovými štúdiami a štúdiami založenými na jednorazovom výberovom zisťovaní. V strednej a východnej Európe však chýbal systematický zber medzinárodne porovnateľných údajov.

Zabúdať netreba ani na fakt, že hospodárstva strednej a východnej Európy boli pred rokom 1989 značne orientované na priemysel a výrobné odvetvia a ekonomická transformácia bola zavŕšená iba v druhej polovici 90. rokov. Toto je dôležité z hľadiska kontextualizácie problému *pracujúcej chudoby* ako fenoménu, ktorý je charakteristický pre post-industriálnu ekonomiku, spojenú s rastom zamestnanosti v službách, väčšinou za nízke mzdy a bez tradičnej zamestnaneckej ochrany (Marx a Nolan, 2012).

Graf 6.1

Podiel pracujúcej chudoby (pracujúci na plný pracovný úväzok vo veku 18 až 64 rokov žijúci v domácnostiach pod hranicou chudoby v %; 2014)

Priemer EÚ 28 bol v roku 2014 na úrovni 9,6 %. Necelá desatina ľudí spomedzi pracujúcich na plný pracovný úväzok vo veku 18 až 64 rokov žila v domácnosti pod hranicou chudoby. Najnižší

počet pracujúcich chudobných má Česká republika a Fínsko, a to menej ako 4 %. Naopak, výrazne najvyšší podiel pracujúcej chudoby je v Rumunsku, konkrétne 19,5 % v roku 2014. Slovensko sa nachádza v prvej tretine krajín s najnižším podielom pracujúcej chudoby, a to na úrovni 5,7 %. Ako tiež vidno, na oboch koncoch rebríčka, ako aj v strede, sú krajiny západnej aj východnej Európy. Nedá sa preto povedať, žeby postkomunistické krajiny tvorili homogénny blok s ohľadom na pracujúci chudobu, ani žeby ich komunistická minulosť dnes výrazne vplývala na úroveň pracujúcej chudoby a oddeľovala ich tak od krajín západnej Európy.

Tabuľky nižšie ukazujú mobilitu z a do stavu chudoby medzi rokmi 2013 a 2014 (tab. 6.1) a trvanie stavu pracujúcej chudoby medzi rokmi 2011 a 2014 (tab. 6.2). Celkovo sa ukazuje, že v rokoch 2013 a 2014 sa asi 91,5 % pracujúcich udržalo nad hranicou chudoby. Na druhej strane, približne 2,6 % pracujúcich bolo pod hranicou chudoby v roku 2013 a nedostalo sa nad ňu ani v roku 2014. Množstvo pracujúcich, ktorí sa dokázali medzi skúmanými rokmi dostať nad hranicu chudoby, respektíve pod ňu spadnúť, bolo 2,6 % a 3,3 %. Tieto výsledky naznačujú, že mobilita z a do stavu pracujúcej chudoby je relatívne vysoká, keďže počet ľudí, ktorí sa medzi dvomi stavmi pohyboval, bol dvojnásobný oproti množstvu ľudí, ktorí v oboch rokoch ostali pod hranicou chudoby.

Tabuľka 6.1

Mobilita do a zo stavu pracujúcej chudoby medzi rokmi 2013 a 2014

	Mimo pracujúcej chudoby 2013	Pracujúca chudoba 2013
Mimo pracujúcej chudoby 2014	4 119	148
% celkovo	91,45	3,29
Pracujúca chudoba 2014	119	118
% celkovo	2,64	2,62

Tabuľka 6.2

Trvanie pracujúcej chudoby medzi rokmi 2011 a 2014

Počet rokov	Počet respondentov	Podiel (%)
0	1 162	88,97
1	81	6,20
2	31	2,37
3	15	1,15
4	17	1,30

Druhá tabuľka ukazuje množstvo a podiel pracujúcich ľudí, ktorých údaje boli sledované počas rokov 2011 až 2014 a počet rokov, počas ktorých sa ich domácnosť ocitla pod hranicou chudoby. Z nej je zrejmé, že takmer 90 % pracujúcich sa za celé obdobie nedostalo pod hranicu chudoby. Zo zvyšných vyše 10 % pracujúcich sa pod hranicou chudoby ocitla väčšina, 6,2 % zo všetkých sledovaných, iba na jeden rok. Extrémnu situáciu v rámci sledovaného fenoménu, a teda stav pracujúcej chudoby počas celých štyroch rokov, sme zaznamenali u približne 1,3 % pracujúcich.

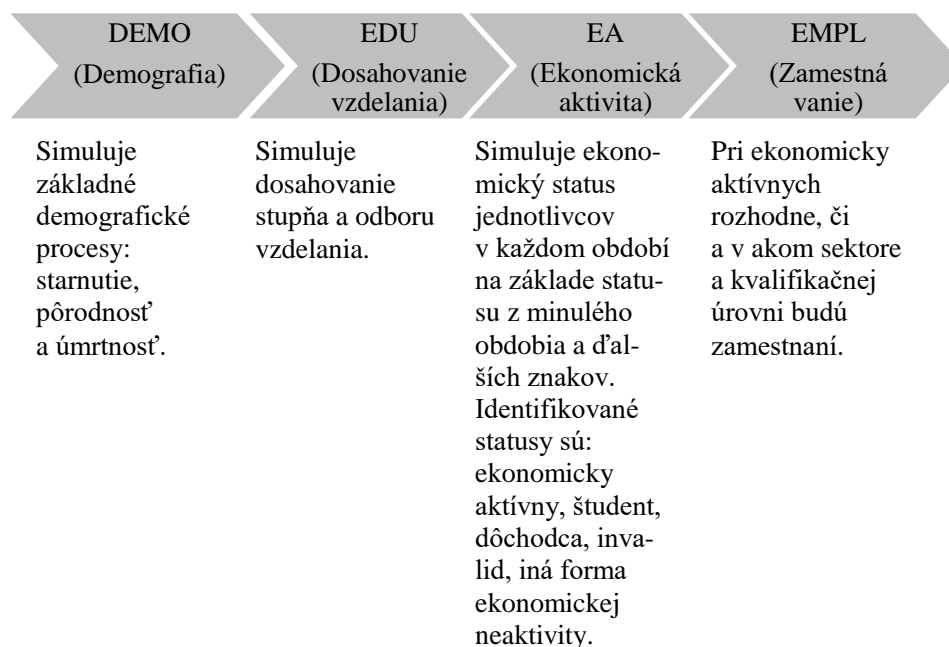
7. VZAM_microsim_1.1 – výsledky variantu modelu na údajoch z roku 2011 a zhodnotenie predikcií v porovnaní s reálnym vývojom

Miroslav Štefánik – Tomáš Miklošovič

VZAM_microsim_1.1 je súčasťou modelu VZAM, ktorého výsledky sú prezentované v druhej kapitole tejto knihy. VZAM_microsim_1.1 prognózuje vývoj ponukovej strany slovenského trhu práce pomocou mikrosimulačného prístupu. To znamená, že do modelu vstupujú individuálne údaje o populácii Slovenska, tak ako boli zachytené v rámci *Výberového zisťovania pracovných síl* (VZPS). Následne sú v jednotlivých časových obdobiach simulované procesy: demografické, dosahovania vzdelania,

rozhodnutia týkajúce sa ekonomického statusu a zamestnávania sa v povolaniach a sektoroch ekonomických činností. V prípade hlavných výsledkov modelu VZAM prezentovaných v druhej kapitole tejto knihy bol vstupným súborom súbor VZPS z roku 2014. V tejto kapitole sú prezentované výsledky variantu modelu, v ktorom boli ako vstupný súbor použité individuálne údaje z VZPS z roku 2011. Takto získané výsledky VZAM_microsim_1.1 môžeme vďaka tomu konfrontovať s reálnym vývojom zaznamenaným v neskorších kolách VZPS, do roku 2015. Týmto porovnaním sa usilujeme o poskytnutie obrazu o spoľahlivosti mikrosimulačných predikcií.

VZAM_microsim_1.1 sleduje nasledujúce znaky jednotlivcov: pohlavie, vek, stupeň vzdelania, odbor vzdelania, ekonomický status, u zamestnaných navyše aj sektor ekonomickej činnosti a kvalifikačný stupeň (definovaný vykonávaným povoláním). Tieto znaky sú v rámci simulácií reprodukované v budúcich obdobiach na základe modelom definovaných procesov. Procesy je možné zoskupiť do nasledujúcich modulov modelu.

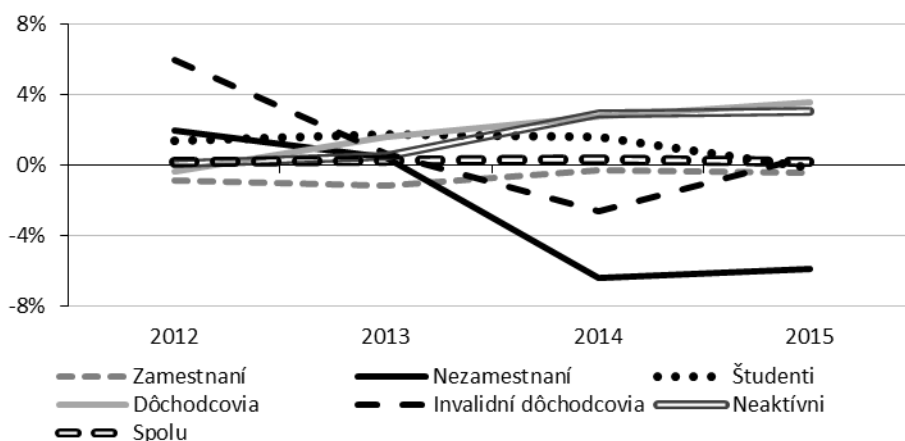

T a b u ľ k a 7.1

**Rozdiely medzi Výberovým zisťovaním pracovných síl a projekciami
VZAM_microsim_1.1 za rok 2014**

	Počet osôb podľa VZPS	VZAM_microsim_1.1	Rozdiel v osobách	Rozdiel v %
Zamestnaní	2 363 052	2 370 613	- 7 561	-0,3
Nezamestnaní	358 858	383 398	- 24 540	-6,4
Študenti	1 290 031	1 270 049	19 982	1,6
Dôchodcovia	996 326	969 931	26 395	2,7
Invalidní dôchodcovia	164 342	168 800	- 4 458	-2,6
Neaktívni	243 339	236 440	6 899	2,9
Spolu	5 415 949	5 399 231	16 718	0,3

G r a f 7.1

Rozdiel medzi predikciami a VZPS v % pre obdobie 2012 – 2015

Predikcie ekonomického statusu v konfrontácii s číslami z VZPS ostali veľmi dobre. Odchýlka prekročila 5 % iba v prípade predikcie počtu nezamestnaných, keď model prognózoval mierne nižší počet nezamestnaných v porovnaní s realitou sledovanou VZPS. VZPS je však tiež spojené s výberovou chybou, keďže ide o výberové zisťovanie. Na jeho obmedzenia sme narazili, keď sme vyhodnocovali zhodu prognózovaného nahradzovacieho dopytu s realitou. Prognózované hodnoty spoľahlivo zachytávajú hlavné rozdiely v hodnotách nahradzovacieho dopytu medzi sektormi ekonomických činností. Spoľahlivejšie predikcie získavame pre početnejšie sektory ekonomických činností.